

KÖNYVISMERTETÉS - BOOK REVIEW

Eszter Bánffy – Judit P. Barna (Hrsg.): „*Trans Lacum Pelsonem*”: *Prähistorische Forschungen in Südwestungarn (5500–500 vor Chr.) (Prehistoric Research in South-Western Hungary (5500–500 BC). Castellum Pannonicum Pelsonense, Band 7. Archäologischen Institut des Geisteswissenschaftlichen Forschungszentrums der Ungarischen Akademie der Wissenschaften – Leibniz Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa (GWZO) – Balatoni-Museum (Keszthely) – der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts – Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 2019, 430 oldal*

A Castellum Pannonicum Pelsonense (CPP) sorozatot 2010-ben azzal a céllal alapították, hogy Keszthely-Fenekpuszta római erődítésének régészeti kutatási eredményeit ebben tegyék közzé. A sorozat későbbi kötetei azonban a Keszthely körüli Kis-Balaton tágabb régiójának pre- és proto-históriájába, sőt a középkori régészet problémaköreibe is betekintést nyújtottak. A helyi régészeti lelőhelyek változatossága, s a leletek gazdagsága indokolta azt is, hogy egy újabb kötetben a Kis-Balaton környékének a neolitikumtól a vaskorig felölelő friss feltárási eredményeit foglalják egységbe. Ebben az erőfeszítésben szerencsésen találkozott a sorozatot alapító Heinrich-Tamáská Orsolya, valamint a jelen kötetet gondozó Bánffy Eszter és P. Barna Judit tudományos munkája. A személyes együttműködés mögött ugyanakkor két német és két magyar tudományos műhely intézményes összefogása húzódik meg.

A bemutatás tárgyát képező jelen publikáció, CPP 7. kötet első borítóján megjelenő neolitikus körárokcal Gétye-Gyomgyáló-lejtősről, illetve a hátsó borítón a Keszthely-Fenekpusztai erőd déli kapujának rekonstrukciójával képileg is kijelöli azt az időintervallumot, amelyet a 13 régészeti „esettanulmány” leképez.

A kötet bevezető része röviden bemutatja azokat a nagy régészeti programokat, úgymint az 1979-től induló, s a Kis-Balaton területét érintő megelőző régészeti munkálatokat, aztán az 1986 és 1993 közötti Hahóti, s az 1995 és 2002 közötti Kerka-vidéki kutatásokat. Mindezeket túl az M7 autópálya dél-balatoni szakaszán 1992-től 2002-ig megvalósított mentő feltárások szinte az egész Dunántúlról nyújtottak a neolitikum időszakától a középkor végéig teljes kulturális met-

szetet. Többek között ezek a nagy területet érintő régészeti programok azok, amelyekből e tanulmánykötet egy-egy tematikus egysége származtatható, s ráadásul a szerzők jelentős része személyesen is részt vett az említett egykori terepmunkálatokban.

1. A CPP 7. tanulmányegyüttesének első tartalmi egységét Oross Krisztián, Simmer Livia és Straub Péter szerzők jegyzik, s munkájuk alapvetően a Keszthely-Lendl Adolf úti vonaldíszes kerámia településével foglalkozik. E középső neolitikus lelőhely jelentősége abban jelölhető meg, hogy a 2010 és 2012 közötti feltárások nyomán e helyszínről 16, illetve 18 felszínre épített, oszlopos szerkezetű lakóépület maradványa vált ismertté. Nagyban Oross Krisztián 2013-as összegző munkájának köszönhető, hogy a Dunántúlról 50 vonaldíszes kerámiához tartozó lelőhelyet azonosított, ahol összeségében 300 felszíni házról állt rendelkezésre akkori adat. Mára ez a szám bizonyosan jelentősen megnövekedett. A felszíni hosszú házak „felfedezésének” egyébként az a jelentősége, hogy nem is olyan rég, 1982-ben még a vonaldíszes kerámia korai szakaszának, jellemzően félig földbe mélyített háztípusáról értekezett Makkay János a Dunántúlra és az Alföldre vonatkozóan, alapvetően Bicskére, Gyoma 107-re és Szarvas 102-re hivatkozva.

A keszthelyi település régészeti bemutatása széles körű szempontrendszer figyelembevételével, a legapróbb részletekben is elmerülve valósult meg. Ez az aprólékosság eredményezte azt, hogy ez a rész, a maga 63 nyomtatott oldal terjedelmével, valójában egy önálló kismonográfiának is felfogható. Az olvasó kíváncsiságát igen felcsigázza az a 12 oldal bevezető kutatástörté-

net, ami Európa és a Dunántúl vonaldíszes kerámiajának vizsgálatait Rómer Flóris első vonatkozó leletközlésétől (1865) a mai helyzetig kíséri végig. Az olvasó ezek után valóban tudományosan felvértezve jut el magának a Keszthely-Lendl Adolf úti lelőhely kutatásának részleteihez. Igazán látványosak a feltárt oszlopházak maradványaira alapozott színes alaprajzi rekonstrukciók, s különösen a 15. ház 3D-modellje. A település temetkezéseinek, kerámiajának körütekintő elemzése után a szerzők ismét visszatértek a településen belüli házak egykori térbeli elrendezésére, s itt a 18 ház 3 sort alkotó rendszerét rekonstruálták, alátámasztva így Oliver Rück új alapelveken nyugvó térrendező koncepcióját a közép-európai vonaldíszes kerámia településeire vonatkozóan. A tárgyalt keszthelyi középső neolitikus település használati idejére nézve a Kr. e. 5300/5250 és Kr. e. 4900 közé eső intervallum igen meggyőző eredményként fogadható el.

2. A kötet következő tematikus egysége P. Barna Judit és további 11 szerző munkája, ami a Gétye határában felfedezett késő neolitikus körárok létesítmény eddigi interdiszciplináris kutatásait foglalja össze. A geofizikai felmérések, a mintavévo fúrások és a tesztszondák együttes eredményei rendkívül meggyőzően illusztrálják az ilyen jellegű régészeti programok hasznosságát és szélesebb körű jövőbeli alkalmazhatóságát. A terepi munka eredményeként azonosított, négy bejáratral rendelkező „rondella”, a V keresztmetszetű árkával a dunántúli lengyeli kultúra eddig ismert jellemző monumentális közösségi építménytípusához sorolható. A formai és kulturális párhuzamok nagyrészt Közép-Európa felé vezetnek, s ennek részletes régészeti érveit, P. Barna Judit és Pásztor Emília együtt és külön-külön is többször összefoglalta. Új momentumként merült fel a Dráván túli, horvátországi árokrendszerrel való esetleges kapcsolat kérdése. Sajnálatos, hogy a gétyei lelőhelyről nincs AMS dátum, így azt csak a kerámiaanyag stíláriai sajátosságai alapján lehet a klasszikus lengyeli időszakhoz kötni, valamikor tehát a Kr. e. 4800 és 4500 körüli időhatárok közé.

3. Keszthely-Fenekpuszta-Halászlét lelőhelyének 2013-as feltárásán 6000 m² területen több mint 200 régészeti jelenség került elő. T. Bíró Katalin ebből az ásatásból a Lengyel II és Lengyel III fázishoz tartozó objektumok pattintott és csiszolt kőeszköz anyagát válogatta ki, s tanulmányát ennek a kontextusból kiemelt forráscsoportnak szentelte. A kőeszközök stratigráfiai egységek szerinti típus- és nyersanyag megoszlása

ugyan világosan nyomon követhető a táblázatokban, de az, hogy a régészeti jelenségek, stratigráfiai egységek hogyan helyezkednek el a több mint félhektáros területen belül, arról nincs információ. Nyilvánvaló, hogy ez a körülmény sok bizonytalanságot hagy a végső következtetéseket illetően. Minderre a szerző is felhívja a figyelmet, amikor így fogalmaz: „*The differences in the main type group categories indicate functional differences between parts of the settlement. Hopefully, these data will contribute the final interpretation of the Keszthely-Fenekpuszta-Halászlét site.*”

4. P. Barna Judit, Serlegi Gábor, Fullár Zoltán és Bánffy Eszter Balatonmagyaród-Hídvégpuszta, Déli rév lelőhelyén 1981 és 1989 között folytatott feltárás gazdag eredményeit foglalta össze, újra áttekintve a korábbi részpublicációk információit is. A település legjelentősebb objektumaként az a paliszádsorral kísért kettős körárokrendszer emelhető ki, amelynek megmaradt déli részén 4 megszakítás (bejárat) látható. Nyilvánvaló így, hogy az északi, hiányzó részen további hasonló elemek lehettek. Ebben a formai megjelenésben tehát a körárok típusa némiképp eltér a klasszikus lengyeli rondellaváltozatoktól. További érdekesség egy árokrendszeren kívül és egy azon belül elhelyezkedő oszlopos ház maradványa is. A 16 képes tábla jó áttekintést nyújt a lengyeli és a balatoni típusú kerámiaanyagról, amelyek típusaikban jól elkülönülnek. A különböző objektumokból származó leletegyüttesek egyértelmű időbeliségéhez nagyon hiányoznak itt is a biztos támpontot nyújtó AMS adatok. Ennek hiányában csupán a címben is jelzett Kr. e. 5. évezred közepét fogadhatjuk el az árokrendszer, s egészében a Lengyel IIIa település datálására.

5. Szécsényi-Nagy Anna, P. Barna Judit, Alexander Mörseburg, Korina Knipper, Bánffy Eszter és Kurt W. Alt Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyháza lelőhelyéről két rendkívül különleges objektum, közel 20 egyénhez tartozó csontmaradványának komplex vizsgálati eredményeit foglalták össze tanulmányukban. A 2000-ben feltárt 2 leletegyüttes, több más régészeti jelenséggel együtt, egyértelműen köthető a Balaton-Lasinja kultúrához. A munka első része az említett 2 gödör régészeti kontextusát és leletaszociációit mutatja be igen nagy alapossággal. Ezt követi a két régészeti jelenségben talált antropológiai maradványok bioarcheológiai elemzése. A korábbi, Zoffmann Zsuzsanna féle klasszikus antropológiai eredményeken messze túlmutató DNS és stabil izotóp vizsgálatok azt sugallják, hogy a két objektum a rézkori közösségi rítusok